

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2010 | ÅRGÅNG 14

Bokförlaget THALES

JOHN MARTIN FISCHER (ET AL.) *Four views on free will*,
Oxford: Blackwell publishing, 2007

»DU FÅR SKYLLA DIG SJÄLV!» Detta påstås ofta i politiska, men också i mer vardagliga, sammanhang. Man får exempelvis skylla sig själv om man har fått lungcancer genom rökning,¹ om man drabbats av diabetes genom självförvållad övervikt, o.s.v. Ett argument för detta är att man har en fri vilja eller ett moraliskt ansvar. Om jag inte kunde ha gjort något annat än att bli överviktig verkar det märkligt att jag får »skylla mig själv». Det var ju trots allt inte mitt fel! Boken *Four views on free will* (2007), vilken ingår i Blackwells serie *Great debates in philosophy*, fungerar som en utmärkt introduktion till dessa frågor. Då de stora inriktningarna inom debatten (kompatibilism, hård inkompatibilism, libertarianism, och revisionism) finns representerade fungerar denna dessutom väl att använda som undervisningsmaterial på både grundläggande och avancerad nivå i både teoretisk och praktisk filosofi.

Boken är upplagd så att fyra av de idag mest namnkunniga filosoferna inom genren, Robert Kane, John Martin Fischer, Derk Pereboom och Manuel Vargas, först presenterar sina tankegångar om fri vilja respektive moraliskt ansvar (kapitel 1–4) och sedan kommenterar varandras förslag (kapitel 5–8). Kane argumenterar till exempel för att våra handlingar ibland inte är nödvändigjorda av tidigare tillstånd och att detta krävs för fri vilja och moraliskt ansvar (kapitel 1 och 5). Fischer argumenterar för att vi kan vara ansvariga utan fri vilja (kapitel 2 och 6). Pereboom argumenterar för att vi aldrig har någon fri vilja eller något moraliskt ansvar (kapitel 3 och 7). Vargas argumenterar för att vi bör revidera våra intuitioner kring »fri vilja» och »moraliskt ansvar» (kapitel 4 och 8). De som främst brukar framhålla att människor faktiskt får »skylla sig själva» är nog de som i likhet med Kane anser att våra handlingar

inte alltid är nödvändigjorda av tidigare tillstånd. Det finns emellertid problem med hur detta handlande skall gå till vilket Kane försöker lösa.

Problemet med »icke-nödvändigjorda» handlingar är att det verkar obegripligt hur dessa skall låta sig göras med bibehållen kontroll. Om vårt handlande inte är bestämt av de erfarenheter vi har gjort, de förmågor vi har, o.s.v., utan bara händer, verkar det inte vara något vi *gör* utan snarare något som *händer med oss*. Kane försöker lösa detta genom att hävda att när vi hamnar i situationer då vi samtidigt vill och försöker uppnå två eller fler oförenliga mål rörs ett »indeterministiskt kaos» upp i vår hjärna. Detta gör att den inte längre enbart fungerar under de vanliga deterministiska lagarna utan också börjar lyda under indeterministiska. För att lösa denna viljekonflikt är vi tvungna att anstränga oss och just denna *ansträngning* är vad som är obestämd. Samtidigt, alldeles oavsett vilken handling vi till slut lyckas utföra, kommer vi att utföra en handling som vi har velat och försökt utföra, som vi identifierar oss med, o.s.v. Detta gör att vår handling är just en handling och något som vi har kontroll över.

Förslaget får emellertid utstå hård kritik. Vargas tar som exempel i sin första artikel upp problemet med empiriskt stöd (s. 141–145). Det räcker trots allt inte att man kan visa att hjärnan ibland fungerar indeterministiskt utan den måste också fungera så på »ett särskilt sätt». Vid vissa situationer måste hjärnan hamna i ett visst tillstånd, o.s.v., och något gediget underlag för att den fungerar på detta sätt finns inte i den neurologiska forskningen idag. Kane hävdar i sitt svar att det inte finns något som *utesluter* att han har rätt (s. 179–183). Men, replikerar Vargas, även om det inte finns något som utesluter finns det inget heller som *talar för* att det ser ut på det sättet, vilket gör att en libertarian av Kanes snitt står på en mycket osäker grund (s. 205–206). Sagt på annat sätt: När vi säger till människor att de får »skylla sig själva» kanske vi vill vara tryggare i vår övertygelse att de också får det än vad Kanes idé låter oss vara.

Även om vi skulle anta att Kane har rätt gällande empirin finns det ändå, enligt Pereboom, inte några skäl att tro att han ger oss det en libertarian vill ha. Vi får exempelvis inte någon extra kontroll

utöver den vi har om alla våra handlingar var bestämda av tidigare tillstånd (s. 103–110). Kane invänder att vi kan utföra handlingar som är obestämda samtidigt som de är under vår kontroll vilket är något »extra» (s. 175–178). Fast, säger Pereboom, det enda som skiljer det scenario Kane målar upp från det andra där alla våra handlingar är förutbestämda är att det finns något extra som *agenten inte kan kontrollera*, nämligen ansträngningen (s. 193–196). Om agenten inte kan kontrollera denna extra faktor, varför skulle det då ge oss någon extra kontroll? Det enda som verkar vara fallet är att de »kausala näten är något lösare» än vi trodde.

Ytterligare en mängd argument framförs och diskuteras i boken. Fischer skulle exempelvis kunna hävda att vi får »skylla oss själva» trots att vi inte kan utföra handlingar som är obestämda av tidigare tillstånd. Dessa skall jag emellertid inte redogöra för här. Men ungefär så här ser alltså boken ut. Argumenten svänger fram och tillbaka och allt vrids och vänds på. Detta gör det hela till ett väldigt dynamiskt och spännande samtal som varmt kan rekommenderas till alla som vill veta lite mer om dessa frågor.

→

Karl Persson

Noter

1 För ett utmärkt exempel på detta se Scruton, R., *The risks of being free*. Wall Street Journal Europe, 7 januari 2000.